



Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću:
historijski izazovi i dostignuća u razvoju državnosti
Bosne i Hercegovine: ZAVNOBiH**

Pejanović, Mirko; urednik

2024-10-21

<https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/795>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ O ZASJEDANJIMA ZAVNOBiH-A I AVNOJA-A 1943. GODINE

*Husnija Kamberović**

Sažetak: U članku se nakon kraćih biografskih podataka, pokazuje kako je o zasjedanjima ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a 1943. pisao Rodoljub Čolaković. Kao izvorna podloga poslužili su Čolakovićevi *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, kao i neki drugi njegovi članci u kojima je pisao o ciljevima i kontekstu u kojem su se održala ova zasjedanja.

Ključne riječi: Jugoslavija, Bosna i Hercegovina, Rodoljub Čolaković, ZAVNOBiH, AVNOJ

O zasjedanjima AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a 1943. nastalo je niz memoarskih zapisa, među kojima i zapisi Rodoljuba Čolakovića, istaknutog komunističkog lidera, koji je imao važnu ulogu u razvoju komunističkog pokreta u razdoblju između dva svjetska rata, te je u Drugom svjetskom ratu i poratnom razdoblju bio jedna od ključnih ličnosti kako u organizaciji partizanske borbe tako i u razvoju Bosne i Hercegovine u doba socijalizma.

Rodoljub Čolaković je rođen u Bijeljini 1900. godine. Kao dječak od 10 godina ostao je bez oba roditelja, pa se o njegovom razvoju i školovanju brinuo djed. Završio je Trgovačku školu, a potom u Sarajevu Trgovačku akademiju, te je studirao na Visokoj školi za trgovinu i promet u Zagrebu.¹ Rano se uključio u revolucionarni pokret, što će ga također rano odvesti u brojne tamnice. Zbog učešća u atentatu na ministra unutrašnjih poslova Milorada Draškovića 1921, uhapšen je i osuđen na 12 godina robije, koju je izdržavao u Lepoglavi, Sremskoj Mitrovici i Mariboru. O svom tamnovanju pisao je u knjizi *Kuća oplakana*.²

* Dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine; hkamberovic@anubih.ba

¹ Osnovne biografske podatke vidjeti Predgovor koji je pisao Zdravko Antonić u: Rodoljub Čolaković, *Dnevnik 1971-1972*, Banja Luka – Bijeljina: ANURS – Muzej Semberije, 2008, 7-28.

² Rodoljub Čolaković, *Kuća oplakana*, Sarajevo: Svjetlost 1966.

Godine 1941. sudjeluje u dizanju ustanka u Šumadiji, a potom i u Bosni. Za njega se vežu razne kontroverze u vezi sa saradnjom partizana i četnika u istočnoj Bosni, o čemu je vođena polemika početkom 1970-ih godina.³

Čolaković je bio prvi predsjednik Vlade NRBiH 1945. godine. Zanimljivo je da su u svim republikama sekretari Komunističke partije postali predsjednici Vlade, osim u BiH: ovdje je sekretar PK KPJ za BiH bio Đuro Pucar, ali nije on nego Čolaković postao prvi predsjednik Vlade. Kasnije je bio član Savjeta Federacije. Umro je 1983. godine.

O Čolakovićevom političkom djelovanju prisutne su razne ocjene. O njegovom odnosu prema Bosni možda govori i to da se često potpisivao kao "R. [odoljub] Bosanac". Pod ovim je pseudonomom objavio i knjigu *Kuća oplakana* u kojoj je opisao život običnih osuđenika u tamnicama monarhističke Jugoslavije. Za njega bi najprihvatljivija ocjena bila ta da je bio odan Bosni, ali "do kraja života razdiran je razlučenošću u svoje bosanstvo i svoje srpstvo".

U traganju za odgovorom na pitanje kako Čolaković opisuje zasjedanja ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a 1943. potrebno je krenuti od toga na koji način on objašnjava pojavu ideje za zasjedanje ZAVNOBiH-a.

U svojim *Zapisima iz oslobodilačkog rata* Čolaković pisanje o ZAVNOBiH-u počinje opisom svog boravka u Plahovićima kod Kladnja u ljeto 1943. godine. Tu je Čolaković ostavio dosta vjernu i upečatljivu sliku Titovog boravka u Plahovićima kod Kladnja. On opisuje Tita, koji se nakon ranjavanja na Milinkladama u toku Pete neprijateljske ofanzive sa Vrhovnim štabom smjestio u ovom selu, u jednoj napuštenoj muslimanskoj kući. Čolaković prvo opisuje svoj susret i razgovor sa Titom "na periferiji Kladnja".⁴ Piše da je Tito bio "mršav i preplanuo u licu; na njemu je uniforma od zelenkastog italijanskog sukna, na nogama čizme". Tito je sa Čolakovićem, ali i sa partizanima iz Srema koji su tada došli kod Tita, razgovarao 1. jula 1943 "u povelikoj sobi, zastrtoj ponjavama, sa širokom sećijom duž zida". Nakon kratkog zadržavanja kod Kladnja, Tito je iz sigurnosnih razloga prešao u Plahoviće i tokom dana boravio i radio u pećini koja se nalazila iznad sela "u strmoj i džbunjem pokrivenoj strani". Tokom noći je boravio u selu, razgovarao sa partizanskim komandantima, razrađivao strategiju daljeg razvoja

³ Husnija Kamberović, "Bura oko 1941. - na marginama jedne polemike", u: *Bosna i Hercegovina 1941: Novi pogledi. Zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2012, 187-196.

⁴ Vjeruje se da je riječ o kući Ibrahima Rustemovića (vidi: Mersudin Avdibegović, Jusuf Čavkunović, Hamza Avdibegović, "Titov boravak na Plahovićima kod Kladnja: sjećanja i percepcija lokalnog stanovništva" u: *Tito i Bosna i Hercegovina: razgovor s rukovodstvom NOP-a za BiH na Plahovićima kod Kladnja 1943*. Sarajevo: SABNOR, 2024, 129).

partizanskog pokreta, pričao o Ivanu Ribaru i Vladimiru Nazoru, predsjedniku ZAVNOH-a, slušao izvještaj Rodoljuba Čolakovića o stanju partizanskog pokreta na Majevici i Semberiji i tako dalje. Tada je Tito odlučio da se formira Sedamnaesta istočnobosanska divizija. Na kraju Čolaković opisuje kako je skupa sa Avdom Humom 3. jula uvečer imao oproštajni sastanak sa Titom. Na tom sastanku Tito im je izdao direktive za dalji rad, a najvažniji zadaci su se odnosili na stvaranje novih partizanskih odreda u istočnoj Bosni (na Romaniji, Ozrenu i u Posavini), briga o partizanskim ranjenicima, jačanje partijske organizacije u oslobođenim krajevima.⁵

Zanimljivo je, međutim, da Čolaković u svojim *Zapisima* ne bilježi da su tada sa Titom razgovarali o eventualnom sazivu ZAVNOBiH-a, ali o tome je Avdo Humo govorio na jednom naučnom skupu posvećenom AVNOJ-u održanom 1973. godine. Tom prilikom Humo je saopćio o čemu su on i Čolaković u julu razgovarali sa Titom u Plahovićima. "Razmatrajući političku situaciju u istočnoj Bosni, Tito nas je upitao kada mislimo održati zasjedanje bosanskohercegovačke skupštine. Znam da smo odgovorili da nismo još izvršili pripreme zbog ofanzive koja se vodila na teritoriji istočne Bosne. Tada je Tito rekao da ne treba da žurimo i da ćemo se o tome dogovoriti kasnije".⁶ Ipak, to je bio inicijalni poziv da Pokrajinski komitet KPJ za BiH otpočne razgovore o ZAVNOBiH-u. Ti su razgovori kasnije imali svoju dinamiku koja je rezultirala prvim zasjednjem ZAVNOBiH-a 25. novembra u Mrkonjić Gradu.⁷

Čolaković o svom putu ka Jajcu 1943. detaljno piše u petoj knjizi svojih *Zapisa*. On na put polazi 1. novembra 1943. iz Tuzle sa delegacijom, koju su, osim njega, sačinjavali još Avdo Humo, Vojislav Kecmanović, Sulejman Filipović, Aleksandar Preka, Mile Perković, Bogomir Brajković, Pero Đukanović, Jure Begić i Ante Kamenjašević.⁸ Prolazeći kroz pojedina sela Čolaković opisuje brojne zgode, ali daje i ocjene o raspoloženju ljudi prema NOB-u. Ukazuje kako je "raspoloženje muslimanskog življa [prema NOP-u] mnogo bolje, ali će se u odnosu prema Hrvatima još trebati raditi, dok je

⁵ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, IV, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 279-288. O tome kako je Čolaković u *Zapisima* opisao Titov boravak u Plahovićima vidi kod Husnija Kamberović, "Rodoljub Čolaković o boravku Josipa Broza Tita na Plahovićima kod Kladnja 1943. godine" u: *Tito i Bosna i Hercegovina: razgovor s rukovodstvom NOP-a za BiH na Plahovićima kod Kladnja 1943*. Sarajevo: SABNOR, 2024, 71 – 81.

⁶ AVNOJ i Narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942-1943). *Materijali sa naučnog skupa održanog u Sarajevu 22. i 23. novembra 1973*, Sarajevo-Beograd: Institut za istoriju-Rad, 1974, 757.

⁷ Drago Borovčanin, *Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR-a*, Sarajevo:Svjetlost, 1979.

⁸ Kamenjašević je bio gostioničar iz Tuzle. Tokom Prvog svjetskog rata bio zarobljen u Rusiji, tamo sudjelovao u revoluciji i postao komunista. Nakon zabrane KPJ pristupio HRSS, ali je materijalno pomagao KP.

“najpovoljnija situacija kod Srba”. Put je bio izazovan. Čolaković navodi kako je u Modriči delegaciju dočekaio Branko Kovačević, četnički komandant s Vučjaka, “preko koga ide naša veza između istočne Bosne i Bosanske krajine”. Kovačević je, inače, bio seljak iz Podnovlja, iako je bio četnički komandant na Vučjaku, nije, prema tvrdnji Čolakovića, bio neprijatelj partizana⁹. Slično je Kovačevića opisao i Pero Đukanović, još jedan član delegacije koja je putovala sa Čolakovićem. Đukanović piše kako je Kovačević “držao na svojoj teritoriji sklonjenu partizansku bolnicu, po sto ranjenih i bolesnih, što se čuvalo u tajnosti”. Đukanović opisuje kako je Kovačević došao u Modriču sa dvojicom svojih prijatelja:

“Cijelu noć su preigrali u kolu sa našim drugovima i građanima. Bio je malo više od srednjeg rasta, ispod 30 godina. dobro odjeven u šajčano odijelo. Na glavi šubara janječak, a na nogama lakirane, od boksa, čizme. Nije imo ni brade ni brkova. Isto tako ni njegova dva druga, ko da su rođena braća bila”.¹⁰

Inače, Čolaković je i sredinom 1943. još uvijek imao zanimljiv odnos prema saradnji partizana i četnika. On, tako, opisuje svoj razgovor sa jednom domaćicom, Srpkinjom iz Maslovara – između Banje Luke – Kotor Varoši – Teslića – Doboja, čijeg muža su četnici ranije ubili, i koja kaže kako su četnici ubili mnogo nevinih ljudi, te da ona “ne bi praštala nikome”. Čolaković je pokušavao uvjeriti kako je među četnicima bilo “veliki broj zavedenih ljudi, koji su krenuli izdajničkim putem, prosto zbog toga što nisu znali gdje im je mjesto, ali je ona ćutala očividno ne slažući se samnom”.¹¹ No, Čolaković će i kasnije navesti jedan razgovor sa jednom “sitnom, simpatičnom” ženom iz sela Čitluk (prema Kotor Varoši), koja kaže kako je čula “da je napravljen sporazum između partizana i četnika. Hvala ti Bože, samo da jednom prestane ova nesreća među nama”.¹² Humo je objasnio da ne može biti nikakve riječi o pomirenju, ali žena nije to mogla razumjeti, jer joj je jedan sin bio u partizanima, a drugi u četnicima.

Nakon dugog puta, bosanskohercegovačka delegacija, odnosno ova Čolakovićeva grupa, stigla je u Jajce, i odmah se sastala sa Titom. Čolaković i Humo su Tita informirali o situaciji u istočnoj Bosni, a Tito je nagovijestio da će sigurno biti još borbi u tom dijelu, jer je “istočna Bosna naš most prema

⁹ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 32-33.

¹⁰ *Ustanak na Drini - Zapisi Pere Đukanovića* (priredio: Zdravko Antonić). Beograd: SANU – Balkanološki institut, 1994, 255.

¹¹ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 54.

¹² Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 56.

Srbiji”. Nakon toga je Tito objasnio da je pozvao delegate u Jajce na zasjedanje AVNOJ-a “na kojem će biti osnovana naša nova država”.

Nakon tog prvog razgovora sa Titom, Čolaković, Humo i grupa Bosanaca smjestili su se u selo Ribnik blizu Ključa. Tu se Čolaković susreo sa vođama ustanka u Bosanskoj krajini (Đuro Pucar, Osman Karabegović, Veljo Stojnić, Ilija Došen, Šefket Maglajlić). Skupa su diskutirali o zasjedanju ZAVNOBiH-a, čije su se pripreme već odvijale, te su određeni referenti koji će govoriti na zasjedanju: Rodoljub Čolaković i Osman Karabegović.

Nakon toga se Čolaković vratio u Jajce i u svojim *Zapisima* opisuje diskusije o položaju Bosne i Hercegovine¹³, o tome kako su postojale ideje da BiH dobije samo status autonomne jedinice, a ne i ravnopravne članice federacije. Čolaković ne navodi tačno koje su grupe komunista zastupale koje stavove, ali na kraju konstatira kako je ipak prihvaćen prijedlog da BiH bude jedna od šest federalnih jedinica.¹⁴

Čolaković ne spominje jugoslavenske komuniste koji su imali stav o tome da BiH treba biti samo autonomna jedinica (a mi znamo da su tamo pripadali Đilas, Žujović i Pijade), ali kao zanimljivu političku pojavu ističe Muhameda Sudžuku, koga smatra “politikantom” koji pokušava u “naš pokret unijeti nešto sasvim strano”. Sudžuka je bio zagovornik posebnih interesa Muslimana u NOP-u “smatrajući sebe pozvanim da govori u njihovo ime. Neznalica i konfuzan, on je bio u stanju da jednog dana priča o tome kako Muslimani nemaju životne snage (...) da bi drugog dana opet razvijao “teoriju” o jugoslovenskoj naciji. Biva - mi treba da što prije stvaramo jugoslovensku naciju, kvasac za tu naciju bila bi bosanska nacija u kojoj bi, opet, kvasac bili Muslimani. Muka je bila raspravljati s takvim ljudima”, piše Čolaković.¹⁵

Čolaković detaljno opisuje i tok zasjedanja ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu. Konstatira kako je “u ovom ratu (...) mač revolucije rasjekao nerazmršivo klupko BiH”, i da na ovom zasjedanju predstavnici BiH “polazu temelj novoj kući naroda BiH, zbratimljenih u oružju ne samo za današnje borbe nego i za sutrašnje”. Nije propustio zabilježiti uzvik Vojislava Kecmanovića Đede: “Fašisti su mislili da je Jugoslavija neko kučkino kopile, da u njoj ne živi duh slobode”, ali “naša borba (...) pokazuje danas čitavom svijetu da naši neprijatelji nisu uspjeli da uguše slobodarski i borbeni duh naših naroda”.¹⁶

¹³ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 71.

¹⁴ O ovim diskusijama vidjeti Srećko Džaja, *Politička realnost jugoslavenstva (1918-1991). S posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi, 2004.

¹⁵ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 73-74.

¹⁶ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 81.

Čolaković u nastavku opisuje zasjedanje AVNOJ-a, dolazak delegacija iz raznih krajeva Jugoslavije. Jedino Makedonci nisu mogli doći, dok su u ime Srbije bili prisutni borci partizanskih jedinica koji su svojedobno protjerani iz Srbije. Zanimljiv je opis dolaska delegata iz Hercegovine, koju je predvodio Uglješa Danilović. Oni su se na dolasku sukobljavali i sa “četnicima i ustaškom milicijom” u blizini Glavatičeva.¹⁷

Čolaković piše kako je prije zasjedanja AVNOJ-a održan sastanak predstavnika CK (vodili su ih Kardelj i Pijade) sa svakom od delegacija, ali naglašava da nije bilo nikakvog spora, jer su prijedlozi odluke bili “jasni. (...) Našao se samo koliko praznoglavi toliko i pretenciozni Božidar Magovac da zanovijeta o konfederaciji. Niko ga nije slušao osim onih koji su baš morali, čije je strpljenje bilo doista neiscrpno. Svi [su] se obradovali kada se ta jalova diskusija završila i kad smo mogli napustiti neprijaznu dvoranu” u kojoj se taj razgovor odvijao.¹⁸

Kakva je atmosfera bila na zasjedanju? Čolaković piše kako je to bio raznolik skup, u kojem su sudjelovali “sjedede glave i golobradi mladići, radnici i profesori, seljaci i književnici, viši oficiri naše armije i obični borci, sveštenici – pravoslavni, katolički i muslimanski, žene ubraćene prostom seljačkom maramom i intelektualke (...) vidi se i crnogorska kapa, i bosanska šubara, poneki fes ili radnički kačket”.

Doista, taj raznoliki skup je utemeljio novu državu, a diskusije o tome će se nastaviti kasnije.

Ključno je bilo pitanje kada se KPJ opredijelila za ravnopravan status BiH u Jugoslaviji, i kakav je to status bio, te šta je o tome pisao Rodoljub Čolaković? Čolaković se pozivao na Proglas Prvog AVNOJ-a iz novembra 1942. u kojem se, doduše dosta neodređeno, govori o tome da je za narode BiH, Srbe, Hrvate i Muslimane, “potrebna iskrena i bratska saradnja da bi Bosna i Hercegovina, kao jedinica u našoj bratskoj zajednici, mogla napredovati na zadovoljstvo svih”.¹⁹ Kasnije je to precizirano u pismu PK KPJ za BiH upućenom Oblasnom komitetu za Hercegovinu (14. septembar 1943.) da je “situacija sazrela da se formira Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja za Bosnu i Hercegovinu, o čemu smo već obavijestili CK”,²⁰ a time se samo ponovio stav KPJ za BiH sa Pete pokrajinske konferencije

¹⁷ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 89.

¹⁸ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo:Svjetlost, 1966, 91.

¹⁹ Rodoljub Čolaković, “Pravi odgovor na pitanje: Čija je Bosna i Hercegovina” u: *Govori, članci, polemika*. Sarajevo: Svjetlost, 1978, 180.

²⁰ Rodoljub Čolaković, “Pravi odgovor na pitanje: Čija je Bosna i Hercegovina” u: *Govori, članci, polemika*. Sarajevo: Svjetlost, 1978, 181.

iz 1940., koji je potvrđen na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ iste godine. Doduše, u tim stavovima 1940. stoji se na stanovištu “narodne autonomije” BiH, što je bilo u skladu sa tadašnjim političkim kontekstom. U ratu poslije 1941. stvari su se promijenile i sada je o statusu BiH u Jugoslaviji “mogla doći do punog izražaja volja radnog naroda”, pa je PK KPJ za BiH u raspravama o uređenju Jugoslavije za Drugo zasjedanje AVNOJ-a zauzeo stav da BiH treba biti ravnopravna federalna jedinica.²¹ U tom kontekstu Čolaković spominje razgovor sa Komisijom (Pijade, Đilas i Žujović), ali navodi da su te rasprave bile “tolerantne” i da je na kraju PK KPJ za BiH uspio uvjeriti Komisiju da BiH zaslužuje ravnopravan status. Naime, piše Čolaković, o raspravama i argumentima PK KPJ za BiH obaviješten je Kardelj, koji je o tome izvijestio Tita, koji se “saglasio sa stavom PK KPJ za BiH da Bosna i Hercegovina bude šesta federalna jedinica Demokratske Federativne Jugoslavije”.²²

Sami akteri su imali različite stavove o tome da li su te rasprave u vezi s budućim položajem Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji bile toliko oštre. Akademik Enver Redžić je zabilježio razgovor sa Uglješom Danilovićem 1977. godine, koji je izjavio da su Čolaković i Humo “pretjerali” kada su tvrdili da su se oni “izborili” da Bosna i Hercegovina postane federalna jedinica u DFJ. Danilović je zastupao tezu da nije bilo nikakve borbe “već dijalog s članovima komisije”.²³ Ali, bilo kako bilo, jasno je da su u to vrijeme postojali različiti stavovi i da je delegacija Bosne i Hercegovina uspjela nametnuti svoj stav da Bosna i Hercegovina dobije na zasjedanjima AVNOJ-a status federalne jedinice u Jugoslaviji.

Ipak, u posljednje vrijeme su se pojavile i teze koje iz drugačije perspektive pokušavaju gledati na ideju o sazivanju prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Britanski historičar Marko Attila Hoare se, naime, poziva na jedan dokument iz Vojnoistorijskog instituta kako bi dokazao da su muslimanski nekomunistički krugovi “oblikovali partizansku strategiju” o položaju Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji. Naime, općenito se smatra da je Čolakovićovo pismo upućeno Uglješi Daniloviću 14. septembra 1943. prvi dokument u kojem se spominje da su poduzeti koraci za održavanje ZAVNOBiH-a, ali Hoare navodi da je to prvi spomenuo domobranski pukovnik Sulejman Filipović 18. avgusta 1943. prilikom razgovora o prelasku u partizane. Čolaković je o tom razgovoru izvijestio “Centralni komitet” i, kako Hoare tvrdi, prenio Filipovićev “zahtjev” da

²¹ Rodoljub Čolaković, “Pravi odgovor na pitanje: Čija je Bosna i Hercegovina” u: *Govori, članci, polemika*. Sarajevo: Svjetlost, 1978, 182.

²² Rodoljub Čolaković, “Pravi odgovor na pitanje: Čija je Bosna i Hercegovina” u: *Govori, članci, polemika*. Sarajevo: Svjetlost, 1978, 183.

²³ Enver Redžić, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*, Sarajevo: OKO, 1998, 433.

se formira Bosanskohercegovačka vlada, s tim da će “zasad biti dovoljno da se obrazuje Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Bosne i Hercegovine kao politički forum u koji će ući predstavnici Bosne i Hercegovine bez obzira na narodnost, vjeru i političku pripadnost”.²⁴ Hoare piše da objavljene zbirke dokumenata nisu navodile ovaj Čolakovićev izvještaj i Filipovićev zahtjev o sazivanju ZAVNOBiH pretpostavljajući da je to urađeno zbog toga što “poslijeratni komunistički režim nije htio priznati u kojoj su mjeri odnosi s nekomunističkim muslimanskim krugovima oblikovali partizansku strategiju”.²⁵ Iako se radi o prilično nejasno interpretiranom dokumentu, ne bi trebalo gubiti iz vida da su razgovori o zasjedanju ZAVNOBiH-a ipak pokrenuti u julu 1943, te da Filipović, dok je još bio u domobranima, kao vojnik nije se bavio tim dugoročnim političkim pitanjima, a nije ni bio u poziciji da iznosi tako velike zahtjeve. Osim toga, i Čolaković u svojim *Zapisima* spominje svoje razgovore sa Filipovićem prije njegovog prelaska u partizane, ali navodi da su se ti razgovori, koji su se odvijali na Velikoj Njivi na Majeveci, odvijali početkom septembra 1943, te ni jednom riječju na spominje taj Filipovićev “zahtjev”.²⁶

Zaključak

Rodoljub Čolaković je zanimljiva historijska pojava. Stari komunista, Bosanac (čak se tako i potpisivao), intelektualac, koji se nikada nije odricao svoje nacionalne pripadnosti. Jugoslavenski političar, odan Bosni, ostavio je vrijedna svjedočanstva o atmosferi pred i u toku zasjedanja ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a 1943. godine. Iz ovih kratkih bilješki vidimo kako je tu bilo različitih ideja, da su neki dvojili o statusu BiH, da su neki maštali o jugoslavenskoj naciji, neki o konfederaciji, ali ih Čolaković više smatra “politikantima” koji nisu imali realnu moć.

Čolakovićeva svjedočenja su važna i zbog atmosfere koju je opisao u vrijeme priprema i samog zasjedanja ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a 1943. godine. Riječ je vjerodostojnim svjedočenjima i važnom historijskom izvoru.

²⁴ Marko Attila Hoare, *Bosanski Muslimani u Drugom svjetskom ratu* (s engleskog preveo Emir Suljagić), Zenica: Vrijeme 2019, 224. U prijevodu na bosanski jezik je nevedeno kako je “Čolaković predložio” da se sazove ZAVNOBiH. Usporedi original: Marko Attila Hoare, *Bosnian Muslims in the Second World War. A History*. London: Hurst, 2013, 166-167.

²⁵ Marko Attila Hoare, *Bosanski Muslimani u Drugom svjetskom ratu* (s engleskog preveo Emir Suljagić), Zenica: Vrijeme 2019, 224., napomena 39.

²⁶ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata, IV*, Sarajevo: Svjetlost, 1966, 367-368.

Literatura

- Avdibegović Mersudin, Jusuf Čavkunović, Hamza Avdibegović, "Titov boravak na Plahovićima kod Kladnja: sjećanja i percepcija lokalnog stanovništva" u: *Tito i Bosna i Hercegovina: razgovor s rukovodstvom NOP-a za BiH na Plahovićima kod Kladnja 1943*. Sarajevo: SABNOR, 2024.
- AVNOJ i Narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942-1943). *Materijali sa naučnog skupa održanog u Sarajevu 22. i 23. novembra 1973*, Sarajevo-Beograd: Institut za istoriju-Rad, 1974.
- Borovčanin Drago, *Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR-a*, Sarajevo:Svjetlost, 1979.
- Čolaković Rodoljub, *Kuća oplakana*, Sarajevo: Svjetlost, 1966.
- Čolaković Rodoljub, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, IV, Sarajevo: Svjetlost, 1966.
- Čolaković Rodoljub, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, V, Sarajevo: Svjetlost, 1966.
- Čolaković Rodoljub, "Pravi odgovor na pitanje: Čija je Bosna i Hercegovina" u: *Govori, članci, polemika*. Sarajevo: Svjetlost, 1978.
- Čolaković Rodoljub, *Dnevnik 1971-1972*, Banja Luka – Bijeljina: ANURS – Muzej Semberije, 2008.
- Džaja M. Srećko, *Politička realnost jugoslavenstva (1918-1991). S posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo-Zagreb: Svjetlo riječi, 2004.
- Hoare Marko Attila, *Bosnian Muslims in the Second World War. A History*. London: Hurst, 2013.
- Hoare Marko Attila, *Bosanski Muslimani u Drugom svjetskom ratu* (s engleskog preveo Emir Suljagić), Zenica: Vrijeme 2019.
- Kamberović Husnija, "Bura oko 1941. - na marginama jedne polemike", u: *Bosna i Hercegovina 1941: Novi pogledi. Zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2012.
- Kamberović Husnija, "Rodoljub Čolaković o boravku Josipa Broza Tita na Plahovićima kod Kladnja 1943. godine" u: *Tito i Bosna i Hercegovina: razgovor s rukovodstvom NOP-a za BiH na Plahovićima kod Kladnja 1943*. Sarajevo: SABNOR, 2024, 71 – 81.
- Ustanak na Drini - Zapisi Pere Đukanovića* (priredio: Zdravko Antonić). Beograd: SANU – Balkanološki institut, 1994.
- Redžić Enver, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*, Sarajevo: OKO, 1998.

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ ON ZAVNOBiH AND AVNOJ SESSIONS IN 1943

Abstract: Besides brief biographical data, this paper shows how Rodoljub Čolaković wrote about the sessions of ZAVNOBiH and AVNOJ in 1943. As source material for writing this paper we used Čolaković's *Records from the Liberation War* as well as some of his other articles in which he wrote about the goals and the context in which these sessions were held.

Keywords: Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina, Rodoljub Čolaković, ZAVNOBiH, AVNOJ